

però molt usat en el parlar ciutadà en el S. xx].

DERIV. Tant o més: *truculència*, del qual fóra fàcil trobar testimonis anteriors [1932, Sagarra; *DFa.*]. Antigament s'havia usat *trucidar* [S. xv, *DAG.*, *AlcM.*], ll. *trucidare* 'degollar, fer matança', altre derivat de *trux*.

Trufa, *trufador*, *trufaire*, V. *tòfona* *Trufamorta* (*carn*), 'carn rebutjada pels jueus' (c. 1400, *AlcM.*), alteració de *trufamorta*, cpt. de *mort*, -a, amb l'hebreu *trēfā* 'carn prohibida' (veg. TREFE, DCEC/DECH) *Trufanejar*, V. *tòfona* *Trufant*, V. *truán* *Trufar*, *trufàtic*, *trufejar*, *trúfera*, *truferia*, *trufo*, V. *tòfona* *Trugell*, V. *truja* *Trugella*, *trugellar*, V. *tragella* (TREURE) *Truger*, -era, *trugeria*, *trugeta*, V. *truja* *Trui*, V. *trull*

TRUITA, peix, del ll. tardà TRUCTA id., mot d'origen foraster en llatí, probablement cèltic; encara que no està del tot demostrat, és probable que tingui el mateix origen etimològic el nom de la truita d'ous, segurament per un ús figurat o comparatiu del nom del peix; és molt difícil que tingui res a veure amb TÓRTA; i és òbviament impossible, almenys, que resulti d'una evolució fonètica o morfològica d'aquest mot. □ 1.ª doc.: el peix, 1180; la d'ous, fi S. XIII.

En una llista de noms de peixos, de l'any 1180 (*BABL* II, 413); en una de Cerdanya, de c. 1182 (*BABL* VII, 163).

En un text foral ross., *Stils* de Vilafranca de Conflent (text, anterior, confirmat el 1371), es parla de «... de non piscando *turtures* sive *truites* tempore <h>ycemis ... piscare *truites* ...» (f° 37v^o): on hi ha un ús curiós i xocant de *turtures* 'tórtores': tractant-se d'una prohibició de pescar-ne és clar que *turtures* designa un peix, però el mot sive sembla indicar que l'usen a tall de sinònim del cat. *truites*: es pot entendre que el notari, ignorant el nom de la truita en llatí, li posà a la bona de Déu, el nom llatí *turtures*, vagament semblant, que trobà, en els seus formularis alfabètics de mots llatins, com a nom d'un ésser vivent; si bé, per evitar malentesos, hi afegí a continuació el nom vulgar.

Jaume I anomena amb aquest nom un riuet del Maestrat: «... de Terol ... anam a Vilaroja ... e Atorella ...; e puys, passam pel riu de les *troytes*, e exim a la Canada d'Ares e ... al port de Pruneles e a Salvàsoria ...» (Ag., 229.2f.): ha de ser, doncs, un dels riuets que hi ha entre Ares i Vilafranca o entre Ares i Benassal (que en efecte són adequats per criar truites); variant amb o, que interessa, essent ben localitzada i antiga.¹ En el *Libre de Coc* de Mtre. Robert de Nola, explica «com la *truyta* vol ésser escatada» («vol» italianisme semàntic per *vuole*, 'com convé que sigui escatada'), § 174, p. 101.

En lexicografia apareix des del diccionari de rims de Jacme Marc (*truyta*, 641); «*truyta*: förhenn», *Voc. Cat.-al.* de 1502 (lín. 1435) va entremig de «peix de aygua dolça» i «anguila» (avui al. mod. *forelle*); «*truyta*: peix conegut: mena» (Busa). D'ús general pertot en tota la història de la llengua. Fins al cim dels Piri-

neus, en tota la línia (tinc nota de Puigbalador en el Capcir, 1960), Cardós i Vall Ferrera i record precis d'haver-lo sentit en tot el territori de la llengua, Sud, Nord i pertot (només és lamentable que alguns hotelers i comensals beneits usin ridículament el nom cast. *trucha*).

Germans del mot cat. són, entre altres, el cast. *trucha* [1.ª meitat S. XIII], i l'oc. *trocha* (amb variant *troita*), ja documentada en el S. XIII (*Gesta Karoli*, Narbona; *Auzels Cassadors*, Roergue; *Mervelhas d'Irlanda*, PSW). El ll. *tructa* apareix només en textos força tardans: «piscium --- nomina instituta sunt --- a colore, ut --- auratae, quia in capite auri colorem habent; et varii, a varietate, quos vulgo *tructas* vocant», St. Isidor (*Etym.* XII, § 5, 6); també en Eucherius (Migne, *Patrol. Lat.* I, 18), en Gregori de Tours i en versos tardans de l'*Anthologia Latina*; és cert que també ja figura en Sant Ambrosi (2.^a meitat S. IV), en els mss. del qual es troben alhora *trocta* i *tructa*; i un masculí *tructus* en Plini Valerià (S. IV). Bibliografia sobre el mot llatí en Joh. Sofer, Supl. a *Glotta*, Gött. 1930, 65.

S'ha dit, pertinaçment, que *tructa* és un manlleu del gr. *τρώκτης*, pròpiament adj. amb el sentit de 'vorac, gormand' (derivat de *τρώγω* 'jo mastego', 'devoro'), però aquest peix grec, segons la descripció detallada que en donen Elianos i Philon,² era un peix selaci, del grup dels *squali*, una espècie de 'tauró', com escau a la formació etimològica del mot; i així, com ja observaren Ernout-M., no és pogué convertir en el nom de la truita. No és que hi hagi «dubtes» (com diuen alguns), és que és manifestament erroni, suposar que s'hagi fet tal canvi, per l'enorme diferència en grandària i propietats entre dos peixos tan coneguts; i fins pel mer fet de ser peix de riu, l'un, i peix de mar l'altre. Com que *τρώκτης* ni tan solament és nom propi d'un peix, sinó un adjectiu comú, de sentit general (que alguns, a força d'usar-lo com a epítet, acabaren per servir-se'n com a denominació d'una espècie marina, un cert selaci) aquesta etimologia ha quedat descartada.

Suggestien Ernout-M. que sigui un manlleu d'una altra llengua, en relació amb el gàllic TRUCANTUS 'gobi' ço que, zoològicament, ja és ben raonable. Car aquí no es tracta d'un mot de glosses o poc conegut, sinó del pare ben establert de l'oc. ant. *troguen* 'gobi', que ja figura en una descripció de pesca de Saint Sever de les Landes, en l'any 1480 (Millardet, *Recueil d'Anc. Textes Landais*, 117.20); d'aquí l'oc. mod. *turgan*, *tourgan*, *trougan*, que amb el sentit de «vieille truite, à grosse tête» és conegut avui a Provença, des de Niça a Marsella; i així mateix, amb alguna altra variant, en el Roergue, Carci i alguns punts de Gascunya, on en part es tracta del barb o del gobi (*TdF*); en el Bearn *troguen*, *troguen*, *trogue* «goujon», ben documentats per Lespy-R. L'ALGc. troba *traukán* però en altres llocs *traukén* i *trugén* en el N. dels H-Pyr., i quasi tot el Gers (IV, 1212, «goujon»). A Tolosa, Coserans i Comenge hi ha un *grougnaut*, potser degut a encreuament amb el tipus GOBIONE, o variant fonètica més re-